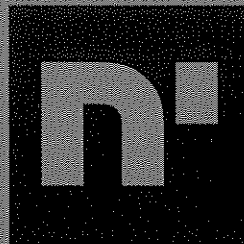

עמלי ספר

כתב-עת לביבליוגרפיה ולחקר הספר העברי

שמו יהודה פרידמן: מסכתות שנדפסו ולא נרשמו וכאלה שנרשמו ולא נדפסו
 יהונתן עץ-חיים: הלכות פסוקות ראש הלכות עירובין' מן הגניזה
 מערבי פרץ: קטע נוסף מפירוש ר' משה אבן גייקטילה לתהלים: תהלים ד: ט. ה. ט.
 שלום רוזנברג: פירוש י"ג מדות לר' דוד בן יוס טוב אבן ביליה
 דב שורץ: לדרכי הפרשנות הפילוסופית על פירושי ר' אברהם אבן עזרא
 יעקב ש' שמיגל: על שני ויכוחים בעניין יום-טוב שני: תשובת ר' משה יהודה עבאס
 מכתבי יד וברור בתשובת ר' יעקב הכהן
 מאיר רפלד: על מסורת לימוד אחת של המהרש"ל
 יצחק יחלוב: ציורי המזלות בהגדות של פסח
 אנג'לו פיאטלי: דמוס פירארה בלתי ידוע
 יהודה רצהבי: מילואים לכתובות ערביות לשירי יהודה הלוי
 אהרן ארנד: הסכמות לספרי קודש בדורנו
 שלמה זלמן הבלין: 'צוואה' בכתב ידו של הרמב"ם (אוטוגרף): לחשיבותו ולסמכותו
 של כ"י אוקספורד 577 (הספרים מדע ואהבה ממשנה תורה להרמב"ם)
 שמואל אשכנזי: מצווה לפרסם (על הספר: קובץ ראשי תיבות וקיצורים)
 יונה בורשטיין: הערות ל"אוגרת ר' ישראל אשכנזי מירושלים"
 חיים מיליקובסקי, שלמה זאב פיק: ביקורת ספרים
 ש.ז.ה.: סקירת ספרים חדשים וספרים שנתקבלו במערכת

הוצאת אוניברסיטת בר-אילן

עלי ספר יח

ALAI SEFER

A JOURNAL OF HEBREW BIBLIOGRAPHY AND BOOKLORE

SHAMMA FRIEDMAN: Unrecorded and Misrecorded Talmud Prints
 YEHOANATAN ETZ-CHAYIM: *Halakhot Pesukot* — The Beginning of *Hilkhot Eruvin* from the Geniza
 MA'ARAVI PERETZ: Another Fragment of the Commentary of R. Moshe ibn Giqatila to Psalms
 SHALOM ROSENBERG: The Commentary on the Thirteen Attributes by R. David ben Yom Tov ibn Biliya
 DOV SCHWARTZ: Philosophical Supercommentaries on the Commentaries of R. Abraham ibn Ezra
 YAAKOV S. SPIEGEL: On Two Controversies concerning the Second Day of Festivals Observed in the Diaspora
 MEIR RAFFELD: On the Tradition of a Teaching System — Is It Really the Maharshal's?
 YITZHAK YUDLOV: The Pictures of the Zodiac in Passover Haggadot
 ANGELO PIETELI: An Unknown Publication from Ferrara
 YEHUDA RATZABY: Additions to "Arabic Titles of the Poems of R. Judah ha-Levi"
 AARON AHREND: Contemporary Rabbinical *Haskamot* to Religious Books
 S.Z. HAVLIN: An Autograph of the Rambam (Bodleian MS 577)
 SHMUEL ASHKENAZI: *A Collection of Initials and Abbreviations* (Review)
 JONAH BORSTEIN: Comments on "The Letter of R. Israel Ashkenazi of Jerusalem"
 CHAYIM MILIKOVSKY, SHLOMO H. PICK: Book Reviews
 S.Z.H.: Survey of new Books and Studies

BAR-ILAN UNIVERSITY PRESS

עליו ספר

כתב-עת לביבליוגרפיה ולחקר הספר העברי
יוצא לאור על ידי המחלקה ללימודי מידע וספרנות

עורך:
שלמה זלמן הבלין

מערכת:
יצחק ד' גילת
משה חלמיש
יעקב שפיגל
דניאל שפרבר
יוסף תבורי

כתובת המערכת:
המחלקה ללימודי מידע וספרנות
אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן 52900

ISSN 0334-4754

©
כל הזכויות שמורות
לאוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן
נדפס בישראל — תשנ"ו
סדר בדפוס ידף נוי, ירושלים
הרפסה בדפוס 'אחוזה', ירושלים

תוכן העניינים

5	מסכתות שנדפסו ולא נרשמו וכאלה שנרשמו ולא נדפסו	שמא יהודה פרידמן
43	הלכות פסוקות ראש 'הלכות עירובין' מן הגניזה	יהונתן עץ-חיים
49	קטע נוסף מפירוש ר' משה אבן ג'יקטילה לתהלים: תהלים ד: ט-ה: ט	מערבי פרץ
59	פירוש י"ג מדות לר' דוד בן יום טוב אבן ביליה	שלום רוזנברג
71	לדרכי הפרשנות הפילוסופית על פירושי ר' אברהם אבן עזרא	דב שוורץ
115	על שני ויכוחים בעניין יום-טוב שני: תשובת ר' משה יהודה עבאס מכתב-יד ובירור בתשובת ר' יעקב הכהן	יעקב ש' שפיגל
125	על מסורת לימוד אחת של המהרש"ל	מאיר רפלד
133	ציורי המזלות בהגדות של פסח	יצחק יודלוב
147	דפוס פירארה בלתי ידוע	אנג'לו פיאטלי
153	מילואים ל'כתובות ערביות לשירי יהודה הלוי'	יהודה רצהבי
157	הסכמות לספרי קודש בדורנו	אהרן ארנד
171	'צוואה' בכתב ידו של הרמב"ם (אוטוגרף): לחשיבותו ולסמכותו של כ"י אוקספורד 577 (הספרים מדע ואהבה ממשנה תורה להרמב"ם)	שלמה זלמן הבלין
177	מצווה לפרסם (על הספר: קובץ ראשי תיבות וקיצורים)	שמואל אשכנזי
181	הערות ל"איגרת ר' ישראל אשכנזי מירושלים"	יונה בורשטיין
183	ביקורת ספרים	חיים מיליקובסקי, שלמה זאב פיק
188	סקירת ספרים חדשים וספרים שנתקבלו במערכת	ש.ז.ה.

ALEI SEFER

A JOURNAL OF HEBREW BIBLIOGRAPHY AND BOOKLORE

PUBLISHED BY THE
DEPARTMENT OF INFORMATION STUDIES
AND LIBRARIANSHIP

Editor

S.Z. Havlin

Editorial Board:

I.D. Gilat

M. Hallamish

J. Spiegel

D. Sperber

J. Tavory

Address of Editorial Board:

Department of Information Studies and Librarianship
Bar-Ilan University, Ramat Gan, ISRAEL, 52900

ISSN 0334-4754

©

Copyright Bar-Ilan University, Ramat-Gan

Printed in Israel 1996

Daf Noy Press and Ahva Cooperative Press, Jerusalem

CONTENTS

SHAMMA FRIEDMAN: Unrecorded and Misrecorded Talmud Prints	5
YEHONATAN ETZ-CHAYIM: <i>Halakhot Pesukot</i> — The Beginning of <i>Hilkhot Eruvin</i> from the Geniza	43
MA'ARAVI PERETZ: Another Fragment of the Commentary of R. Moshe ibn Giqatila to Psalms	49
SHALOM ROSENBERG: The Commentary on the Thirteen Attributes by R. David ben Yom Tov ibn Biliya	59
DOV SCHWARTZ: Philosophical Supercommentaries on the Commentaries of R. Abraham ibn Ezra	71
YAAKOV S. SPIEGEL: On Two Controversies concerning the Second Day of Festivals Observed in the Diaspora	115
MEIR RAFFELD: On the Tradition of a Teaching System — Is It Really the Maharshal's?	125
YITZHAK YUDLOV: The Pictures of the Zodiac in Passover Haggadot	133
ANGELO PIETELI: An Unknown Publication from Ferrara	147
YEHUDA RATZABY: Additions to "Arabic Titles of the Poems of R. Judah ha-Levi"	153
AARON AHREND: Contemporary Rabbinical <i>Haskamot</i> to Religious Books	157
S.Z. HAVLIN: An Autograph of the Rambam (Bodleian MS 577)	171
SHMUEL ASHKENAZI: <i>A Collection of Initials and Abbreviations</i> (Review)	177
JONAH BORSTEIN: Comments on "The Letter of R. Israel Ashkenazi of Jerusalem"	181
CHAYIM MILIKOVSKY, SHLOMO H. PICK: Book Reviews	183
S.Z.H.: Survey of new Books and Studies	188

הקשורים לענייני ההגדה. אולם בהגדה של וילהרמרשדארף נמצאים רוב ציורי ההגדה של פרנקפורט תפ"ו (קעלנר [א]), בדרך כלל בליווי משפטי ההסבר. הציורים שבהגדת פרנקפורט זו נראים כחיקוי גרוע של ציורי הגדת וילהרמרשדארף. אין לתמוה על רשלנות המדפיסים, שהדפיסו ציורים שאינם מתחשבים בצרכיו הממשיים של טקסט ההגדה. יש תופעות דומות לרוב: ישנן מהדורות שבהן מודיעים המדפיסים בשער כי הם מצרפים ציורים — וכפנים אין זכר לציורים (כגון ההגדה שנדפסה בפירודא תקנ"ב; יערי, *הגדות*, מס' 245); ויש מקרים רבים שבהם הסברי הציורים מוטעים והכתורות שלהם הן שלא מן העניין. מסתבר כי הקונה שרכש את ההגדות של פרנקפורט היה מרוצה מן הציורים. היה לו מה להראות לילדיו בליל הסדר, ומן הסתם הסתפק ב'מה שיש'.

אנג'לו פיאטלי

דפוס פירארה בלתי ידוע

בשורות הבאות אציג מהדורת מחזור כמנהג ספרד, שנדפסה בפירארה על-ידי שמואל בן אברהם ן' אשכרה 'המכונה צרפתי'¹, בשנת שי"ב. מהדורה זו לא היתה מוכרת עד כה. הספר נתגלה לאחרונה בספריית תלמוד תורה בליוורנו, בשעת קיטלוג דפוסי המאה הט"ז השמורים שמ². את המחזור לימים נוראים ניתן לזהות היטב על-פי אותיות הדפוס, המסגרת ובמיוחד על-פי לשון הקולופון ו'דברי המגיה'³, אף-על-פי ששערו אבד, לצערנו. ראשי המלים הכתובות בהתחלת הקולופון מצביעים על שם 'הצעיר באלפי המגיה': 'שלמה רבבי שמואל פראנסיש זצ"ל'⁴. הספר נזכר כבר, כנראה, במאמרה של צ' ברוכסון, 'בעקבות הספרים האבודים של המאות הט"ו-ט"ז'⁵.

* אני מודה ליצחק יודלוב וליהודה נ' פאוונצ'ילו על עזרתם.

- 1 שמואל, בנו של אברהם אשכרה צרפתי, שהגיה את מסכת עירובין דפוס שונצינו בפוזארו, פעל כמדפיס ברומא בשנים ש"ש-ש"ז; ראה, A. Freimann, 'Die Hebräischen Drucke in Rom im 16. Jahrhundert', *Festschrift Jakob Freimann zum 70. Geburtstag*, Berlin 1937, pp. 60-64. אחר פרק זמן, כנראה, עבר לפירארה ושם ישב, אולי יחד עם יהודים רבים, שעברו לשם אחרי הכרזת פקודתו של הדוכס ארקולה השני (Ercole II) לטובת הפורטוגזים והספרדים ממוצא יהודי. מן הראוי לציין עוד כי הדוכס, באמצעות הפקודה הנ"ל, מיום 12 בפברואר 1550, העניק ליהודים שוויון זכויות עם האזרחים האחרים, ובנוסף על כך איפשר להם לעסוק בכל סוגי האומנות והמסחר, להוציא את ההלוואה בריבית; ראו: *ברומא בשנים ש"ש-ש"ז*; ראה, A. Freimann, 'Die Hebräischen Drucke in Rom im 16. Jahrhundert'.
- 2 שמואל לאור שבעה ספרים, כולל המחזור שלנו, בין השנים שי"א-שי"ב. ראה, G.B. De Rossi, *De typographia Hebraeo-Ferrariensi commentarius historicus...* Parmae 1780, pp. 18-26; C.B. עמ' 3037, מס' 9159; D.W. Amram, *The Makers of Hebrew Books*, Philadelphia 1909, pp. 278-280; ח"ד פרידברג, *תולדות הדפוס העברי באיטליה*, תל אביב תשט"ו, עמ' 27-28; "יודלוב, פתרון חלומות" לרב האי גאון, *עלי ספר*, ו-ז (תשל"ט), עמ' 109, 112-117.
- 2 ראה להלן, הערה 19.
- 3 ראה להלן.
- 4 המגיה היה אולי בנו של המדפיס או אפילו דודו (אחי אביו); הדברים הם בגדר השערה (ראה להלן, הערה 8).
- 5 *עלי ספר*, טז (תש"ן), עמ' 54-55, מס' 184 (סידור, פירארה שי"ב: 3] 2] עותקים, ע"י כמ"ר שמואל צרפתי); עיין גם מס' 188 (סליחות, מנהג ספרד, פירארה שי"ב).

[147]

* A. De Leone Leoni, *Gli sefarditi a Ferrara da Ercole I a Ercole II. Nuove ricerche e*

[146]

מחזור לימים נוראים כפי מנהג ק"ק ספוקים, נדפס פה פירארה בבית שמואל ׳ן אשכרה המכונה צרפתי, בשנת ש״ב לפ״ק.
 8° (14 ס״מ). [334] דף (א-מא, מב). הדף האחרון חלק.
 קולופון (דף [331]א): ׳תם ונשלם שבח לאל ביו תמוז שנת ש״ב [23 ביוני 1552].׳

דברי המגיה (דף [331]ב): שבח לאל מהוה ההויות במאמרו ראשון ברא⁶. יש שהוציא מהאין⁷ וממנו אבך להקת פעולותיו רכוי אישי נטעי, סנסניו יצירות שלמות [זכות] צודקות לעד⁸ יהי שמו מבורך, ולכל שם תכלה כמא[מר] דהע״ה [= דוד המלך עליו השלום], לכל תכלי[ה] ראיתי קץ⁹; כי כל פועל שיש לו התחל[ה] [ה] בהכר[ח] יהיה לו סוף, ועל כן החלנו והשלמנו המחזור הלז בעזרת הצור שאין לו ראש וסוף, והוא מוגה ומדויק בתכלית הדיוק, מנופה בייג נפה¹⁰ כפי האפשר ולפי שהוא בלתי אפשר להשמר משגיאות במלאכת הדפוס, ובפרט בהיותי אני הצעיר באלפי המגיה טרוד בטרודות הזמן אשר הקיפוני סבבונני¹¹ כי גרשוני היום מהסתפח בנחלתי ובבית¹², ופעמים רבות לא היתי נמצא בעת ההגהה, והיתה שגגה יוצאת מתחת יד המדפיסים, ופעמים הייתי מגיה ולבי כל עמי¹³ ולכן אמרתי בלבי¹⁴:

6 על-פי המשנה, אבות ה: א.

7 על-פי פירוש אברהם ׳ן עזרא לבראשית א: א: ׳שהבריאה — להוציא יש מהאין.

8 ראשי תיבות של המלים עד כאן רומזים על שם המגיה: ׳שלמה רבני שמואל פראנסיש זצ״ל. כידוע, שם המשפחה פראנסיש (Frances, Franzes), המופיע לעתים קרובות גם בצורתו הלטינית Gallus, תרגומו בעברית: ׳צרפתי׳ (עיי׳ן: V. Colorni, 'Cognomi ebraici italiani a base topono-mastica', straniera, איטליה יודאיקה, היהודים באיטליה בין תקופת הגישו לאמנציפציה הראשונה, הרצאות הכינוס הבינלאומי השלישי (אוניברסיטת תל אביב, 15-20 ביוני 1986), רומא-תל אביב, עמ' 38). אפשר לטעון, איפוא, שהמגיה היה דווקא בנו של המדפיס שמואל ׳ן אשכרה הצרפתי; ואם נכונה ההשערה הזאת, חייבים לומר שהמדפיס, — הנזכר בקולופון בין המתים, הלך לעולמו בשנת ש״ב, והמחזור הוא הספר האחרון שהדפיס. חובתי הנעימה להודות ליצחק יודלוב, שהעירני על כך. בכל זאת, אין להכחיש את האפשרות, שלפנינו מקרה של שמות זהים.

9 תהלים קיט:צו.

10 על-פי התוספתא, מנחות ח:יד: ׳היה מנפהו בשלש עשרה נפה.

11 על-פי תהלים פח:יח.

12 שמואל א' כו: יט; בביטוי דומה השתמש אביו של המדפיס, שמואל ׳ן אשכרה (סכו של המגיה?), בסוף מסכת עירובין, פיזארו, דפ' שונצינו (רע״ד), קודם פסקי תוספות: ׳אמר אברהם בן... כמהר״ר שמואל אשכרה המכונה צרפתי זצ״ל: יען היות כל איש אשר בשם ישראל יכונה, חייב לקבוע עתים לתורה לילה ויום, וטרודות הזמן גרשוני מהסתפח בנחלת ה׳... ועיין רנ״ן רבינוביץ, מאמר על הדפסת התלמוד, מהדורת א״מ הברמן, ירושלים תשי״ב, עמ' כה; G. Manzoni, *Annali tipografici dei* Soncino, Bologna 1883-1886 (Sala Bolognese, 1979²), vol. II, pp. 382-384; E.N. Adler, 'Les Editions du Talmud de Pesare', *Revue des Etudes Juives*, 89 (1930), p. 100; א״מ הברמן, פרוקים בתולדות המדפיסים העברים, ירושלים תשל״ח, עמ' 65, מס' 61.

13 על-פי משלי כג:ז. ייתכן שכאן רצה המגיה לרמוז על אירועים היסטוריים מסוימים: בשנת 1551 פרצה בפירארה מגפת דבר פתאומית וקשה, שהפילה קרבנות רבים; מכיוון שהמגפה הופיעה קודם לכן ב־Grigioni שבשווייץ, האשימה דלת העם את האנוסים, שהגיעו לפירארה זה מקרוב דרך האלפים, בהפצת המגפה הזאת בעירם. הדוכס, ארקולה השני, אף-על-פי שואה בעין טובה את האנוסים, נאלץ

אם אניחנו כמות שהוא לא נעשה כונתי שהיא לזכות את הרבים בספר מוגה ומדויק ואע״פ שיהיו בו אלפי אלפים של הגהות, אם ישאר בו איזה שבוש עדין הקושיא במקומה עומדת, וגם זה יקרא ספר משובש כשאר המחזורים שנדפסו עד היום, ועל פי הדברים האלה ראיתי לעבור עליו אחרי השלמתו, ולחקור ולחפש את כל מומיו למען תהיה תורת יי תמימה¹⁵, וכל איזה טעות או שבוש שאמצא בו אסמנו בזה העלה, הקונדריס, והעלה, והעמוד והשטה, למען ירוץ כל הקורא בו¹⁶ ויקל עליו טורח ההגהות, ואני משיביע לכל מי שיקנה המחזור הלז שיעבור על ההגהות האלו ויגיה כל הטעויות והשבוש[ים] במקומם משום שתהיה תפלתו שגורה בפיו¹⁷ כשיתפלל, משום ואל תשכן באהלך עולה¹⁸. ומלבד אלו ההגהות כל איזה שינוי שימצא בזה משאר המחזורים ידע בודאי שלא [יהיה?] במקרה אלא שהיא הגהה נכונה ממחזורים מדויקי[ם] ישנים נושנים אלא אם יהיה איזה נקודה שלא יהיה כראוי להיות, כי אין יכולת להקיף כל כך בפרטות וזה החלי לעשות...

התוכן: דפים [2]א-[30]ב: סליחות; [30]ב-[42]ב: ערבית לר״ה; [42]ב-[93]ב: שחרית לר״ה; [94]א-[106]א: מוסף לר״ה; [106]א-[108]ב: תפלת מנחה לר״ה; [109]א: ליל שני של ראש השנה מתפללים כמו בליל ראשון ואם... ׳ביום שני של ראש השנה מסדרים הברכות כמו יום ראשון, וקודם נשמת כל חי אומרים זה: שפל רוח...; [109]א-[114]א: שחרית ליום שני של ר״ה; [114]ב-[144]א: סדר תפלת ערבית לליל כפור; [144]ב-[222]ב: סדר תפלות ליום כפור; [223]א-[230]א: תפלת מוסף של יחיד; [230]א-[236]א: תפלת מוסף של שליח צבור; [236]ב-[243]ב: סדר עבודה; [244]א-[264]א: המשך תפלת מוסף ליום כפור; [264]א-[277]א: תפלת מנחה ליום כפור [ליחיד]; [277]א-[311]א: החזרת [!] מנחה לשליח צבור; [311]א-[317]א: תפלת נעילה [ליחיד]; [317]א-[331]א: חזרת נעילה לשליח צבור; [331]ב-[332]א: דברי המגיה; [332]א-[333]ב: שגגות.

עותק יחיד בעולם, כנראה, נמצא בספריית תלמוד תורה בליורנו¹⁹.

חסר השער; הדף האחרון חלק. מופיעות הערות נדירות בכתב-יד. חתימות הצנזורים בדף [333]ב: Fr[at]er Hipp[er] Ferr[ariensis] purgavit 1601, [= Hippolitus Ferrariensis] purgavit 1601, Fr[at]er Hipp[er] Ferr[ariensis] purgavit 1601, [= Giouanni Dominico] Vistorini 1610.

נוסח התפילה ׳עלינו לשבח׳ מצונזר. ברוב המקומות יש השמטה: אחרי ׳שהם משתחיים׳ שורה חלקה ואחר כך ׳ואנו משתחיים׳ (למשל, בדפים [105]ב, [144]א, [263]ב), אבל במוסף יום כיפור (דף [226]א): ׳שהם משתחיים — — — ומתפללים אל אל — — — ואנו משתחיים׳, בדיוק כמו בתמונות תחנות תפלות ספרד, ויניציאה

בגלל לחצי העם לגרש אותם זמנית; (וראה א' די ליאונה ליאוני, שם [לעיל, הערה 1], עמ' 417, ושם ספרות).

14 קהלת ב:א; ג:יז-יח.

15 תהלים יט:ח.

16 חבקוק ב:ב.

17 משנה, ברכות ה:ה.

18 איוב יא:יז.

19 דפוסי המאה הט״ז אשר בספריית תלמוד תורה בליורנו, מס' 45 (כרפוס).

קוב' ל' עלה ב' עמוד ב' שטח' ח' מה' מענה על' וסה'
 עלה ד' עמוד א' שטח' ב' בעופ' ערך' לומר' כעיס'
 שטח' ב' בכיור' הר'לות' החשלים' על' הנחשלים'
 עלה ח' עמוד א' שטח' יב' קטורת' מר'קת' ער'ד'
 לומר' רוקח' מר'קת'
 קוב' לה' עלה ו' עמוד א' שטח' ח' ול' יר'הר' על' -ול'ד'
 ויהר' : עלה ז' עמוד א' שטח' ט' בכיור' המילוח'
 ויהר' על' נהר' : עלה ח' עמוד ב' שטח' יו' וק'
 וקרב'ת' על' וקרב'ת'נו'
 קוב' לו' עלה ג' עמוד א' שטח' א' אולי' יראה' ה' בעני' על'
 בעני' עמוד ב' שטח' ד' בש'ר' דל' בש'ר'ו'
 קוב' לח' על' א' עמוד ב' שטח' ו' יקר' בין' על'עו'ת' חסר' ורם'
 לבו' על' חובי' וול' עם' ד'מעו'ת' בה'מור' וכו' : עלה ז'
 עמוד ב' שטח' יב' אשר' היא' סל'וח' על' אשר' בה'
 קוב' לט' עלה ב' עמוד א' שטח' יב' ול'לה' ח' חולק'ט' על'
 ול'לה' ויום'
 קוב' מ' עלה א' עמוד א' שטח' ו' ותמ'ל'ך' את'ה' ה' על'
 את'ה' הוא'
 ולפי' שה'מ'ר'ו'ס'ים' הש'מ'ט'ים' זה' הפ'רו'ש' שהוא' סוב'כן' מה'
 נהר' כהן' גדול' : והוא' בקוב' לא' עלה ג' עמוד ב'
 כאח'לה' אמ'ט'י'שטח' בלעו' : כאור'ם' רובין' בלעו' כנ'פ'ך'
 קרא'כוק'לו' בלעו' : כוה'ל'ום' די'אמ'ט'ים' בלעו' : כעו'ש' שם'
 כוב'ב' כמו' עו'ש' עשה' כס'לו'כ'ו'ס'יה' : כשוה'ם' ניק'לו' בלעו'
 כס'ו'רת' די'אש'ט'ים' בלעו' : כמ'ש'ר' אש'ט'ים' ר'אל'ה' בלעו'
 כבר'קת' קר'יש'ול'יק'א' בלעו' : כרא'מה' קור'בלעו' : תח'

מחבר : הרב אברהם אבינו
 1601

צילום 4 :

דף [333] ב: חתימות הצנזורים

אשמו
 ועל כצח כל איש תו
 נרשם : אשם הוא
 אשום אשם : בדרו ואיש רע ובלשל נצמדי
 ונבר בוגדים בדרו : נולנו וכל איש ככנו
 עשה : את הגולה אשר נול או את העושה
 אשר עשה : דברנו דופי ונענו בדר רמח
 דברי מדמה : העינו ואין איש ממנו אור' ענה
 ענה : והרשענו ונוסף על הטאתינו פשע
 החכם קם למסה רשע : ורנו ורון לבנו ומימי
 יד יהיר לין שבו : חמסנו וכל איש ככנו על
 כתפו עסס : כלי חסס : טפלנו שקר ולארון
 עלינו ערים : הובר שקרים : יעצור רע :

צילום 5 :

הפיטו : אשמו (הרחבת הידוי הידוע)

יהודה רצהבי

מילואים לכתובות ערביות לשירי יהודה הלוי

לאחר הדפסת מאמרי (עלי ספר, יז-תשנ"ג, עמ' 39-72) הגיעו מרוסיה לארץ צילומים של שלושה קבצי שירה. מתוכם אני מפרסם כתובות חדשות לשירי ריה"ל.

רשימת המקורות וסימניהם :

- א : פרקוביץ לנינגרד (פטרבורג) כ"י 164 (ס' 50893)
- ב : II A 44/1 (ס' 46072)
- ג : 1 פ 808 (ס' 51378)

א2 אדון יצרו אסיר יוצרו (א עב 105) וכתב אלי אלרייס הבה' אללה בן אלששי (א16) — וכתב אל הראש הבה' אללה בן אלששי.

ב6 אהל צדק איכה נהרס (ג ס' קנר 126 ; סיני פה (תשל"ט) עמ' קלה-קלח] ופי אלמדכור איצא (ר' יוסף) — 'על הנזכר גם כן' (ר' יוסף).

א14 אל ההדס לשקות (ירדן ד מס' תפג עמ' 1021) ולה פי חתן ענד טלועה ספר תורה (א 25) — 'ולו על חתן בעלותו לספר תורה'.

31 ולה אלי אלרב יעקב אלצרפתי פי אלמעני וקאל (ב 16) — 'ולו, על הרב יעקב צרפתי באותו עניין. ואמר'.

53 ועדלה בעצהם על אלמצי אלי אלשאם וער'ץ [לה] אן אלארץ אלקדס פצול (?) אלא פי זמאן אלעמארה... יאמל (?) בקו למען אחי ורעי פקאל הו זל (א 28) — 'הוכיחו אחד מהם, שלא ילך לארץ ישראל, והפנה תשומת לבו שאין לארץ הקודש מעלה אלא כשהיא מיושבת... באמרו למען אחי ורעי ואמר הוא ז"ל'.
 השווה דברי החבר בהכוזרי (מאמר ב יד) : וכבר היתה עקידת יצחק אבינו בהר שלא היה בו ישוב הוא הר המורייה.